

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Alexander WENDT, Social Theory of International Politics

Birgül DEMİRTAŞ-COŞKUN

Öğr. Gör., Başkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Social Theory of International Politics

Alexander WENDT

Cambridge, Cambridge University Press, 1999, 429 sayfa.

Hazırlayan: Birgül DEMİRTAŞ-COŞKUN*

Uluslararası İlişkiler disiplinine inşacı kuram (*constructivism*) yaklaşımını getiren en önemli isimlerden biri olan Alexander Wendt'in kitabı, yazarın önceki çalışmalarının daha kapsamlı ve daha felsefe içerikli bir devamı olarak nitelendirilebilir.¹ İki bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde inşacı kuramın felsefi temelleri üzerinde durulmakta, ikinci bölümde ise kuramın Uluslararası İlişkiler alanındaki yansımaları açıklanmaktadır. Kitabın temel ilgi alanı uluslararası politika ve uluslararası sistemdir, bu bağlamda, Wendt'in ısrarla vurguladığı temel nokta, tek tek devletlerin dış politikasıyla ilgilenmediğidir. Yani çalışmanın başlıca amaçlarından biri ayrı ayrı ülkelerin dış politika yaklaşımlarını incelemek değil, bu dış politikaların bileşiminden meydana gelen dünya politikasını analiz etmektir. Uluslararası sistemin nelerden oluştuğunun ve hangi faktörlerden etkilendiğinin incelendiği çalışmanın yaklaşımını Wendt şu şekilde özetler: "uluslararası sisteme inşacı bir yaklaşım" ("a constructivist approach to the international system", s. 33).

Kitabın eleştiri oklarının hedefinde realizm ve neorealizm gibi pozitivist yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu teoriler, uluslararası ilişkilerde materyalist faktörlerin önemli olduğunu vurgulamakta, aynı zamanda "çıkar" ve "güç" gibi kavramları temel dayanak noktası olarak almaktadır. Devletler arasındaki ilişkileri, gizli ya da açık sürekli bir çıkar çatışması olarak gören bu kuramlara göre ülkelerin kendilerini güvende hissedebilmelerinin yegane yolu, "güç"lerini arttırmaya çalışmaktır.

---

* Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ Wendt'in daha önceki çalışmalarına örnek olarak şunlar verilebilir: Alexander E. Wendt, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, Cilt 41, No 3, 1987; Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, No 2, 1992; Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Cilt 88, No 2, 1994; Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Cilt 88, No 2, 1994; Wendt, "Identity and Structural Change in International Politics", Yoşef Lapid ve Friedrich Kratochwil (der.), *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1996.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005, s. 157-185.

Wendt'in çalışması sözkonusu geleneksel anlayışları ciddi olarak sorgulamaktadır. İlk olarak, "güç" ve "çıkart" kavramlarının gerçekte ne olduklarının, nasıl ortaya çıktıklarının ve nasıl bir değişim gösterdiklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu kavramların, önceden bir şekilde ortaya çıktıkları, ayrıca tüm aktörler ve tüm zamanlar için sabit oldukları kabul edilemez. Her ülkenin gücünü arttırmaya çalıştığı ve çıkarına göre hareket ettiği varsayımı ilk bakışta mantıklı gibi gelse de; her devletin kendi iç veya dış koşullarından kaynaklanan nedenlerle bunları farklı tanımlamaya çalışacağı kaçınılmaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir yandan geleneksel pozitivist kuramların vurguladığı "güç" ve "çıkart" kavramlarının yeniden tanımlanması gerektiği belirtilmekte, ama öte yandan da "kimlik" kavramı ön plana çıkartılmaktadır. Gerçekten de kimlik kavramı, Wendt'in çalışmalarının çoğunda ısrarla durduğu kavramlardan birini oluşturmaktadır. Sosyal bilimlerin diğer alanlarından alınarak Uluslararası İlişkiler disiplinine uygulanan bu kavramın özünde, ele alınan aktörün kendisini ve çevresindeki diğer aktörleri nasıl tanımladığı yer almaktadır. İnşacı kurama göre Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kimlik, çıkart kavramının öncesinde ele alınarak incelenmeyi hakedecek kadar önemlidir. Çünkü aktörler öncelikle kim ya da ne olduklarını tanımlamakta ve ancak ondan sonra tanımladıkları kimlik rolüne uygun olarak çıkarlarının neler olduğunu belirlemektedir. Kimlik olmadan ya da henüz belirlenmeden, hiçbir aktör, neyin kendi çıkarına uygun olduğu, neyin olmadığı konusunda karar veremeyecektir.

O yüzden uluslararası sistemde bir aktörün hangi politikaları uygulayacağına karar verebilmesi için hem bir kimliğe hem de bu kimliğe uygun çıkarı tanımlamış olmasına ihtiyaç vardır. Bunu şu matematiksel formülle de basitleştirmek mümkün olabilir Wendt'e göre: istek+inanç=davranış. Burada istek, çıkart; inanç ise kimlik anlamında kullanılmaktadır. Aktörler neye ihtiyaç duyduklarına, neyin kendileri için daha uygun olmadığına karar vermeden önce kim olduklarına karar vermek durumundadırlar. Bu nedenle sistem içindeki bir aktörün dış politikalarıyla ilgili konularda tutumunu belirlemeden önce öncelikle kimliğini, daha sonra da buna uygun olarak çıkarlarını belirlemesi gerekmektedir. Kimliğin ve çıkarların belirlenmesi bir süreç içerisinde meydana gelmektedir, ki bu süreç de "sosyalleşme" olarak adlandırılmaktadır (s. 170). Yani devletler ortaya çıkmalarından itibaren bir sosyalleşme süreci yaşamakta ve bu süreç içerisinde hem kendilerini ve diğer aktörleri tanımlamakta hem de belirledikleri kimliğe uygun şekilde çıkarlarını oluşturmaktadır. Wendt, pozitivist yaklaşımları kimlik

konusunu dikkate almamakla suçlamakta ve tek başına çıkar kavramını ön plana almakla eleştirmektedir.

Yazarın özellikle realizm ve neorealizmle ilgili temel sorunu materyalist olmaları ve bireysellikleridir. Neorealizme göre güç, esas olarak somut birtakım faktörlerden oluşmaktadır, ki buna örnek olarak "askeri güç" ve "ekonomik güç" gibi kavramlar verilebilir. Genel olarak sosyal bilimlerde, özel olarak da Uluslararası İlişkiler incelemelerinde tüm vurgunun maddi faktörlere yapılmasına karşı çıkmaktadır yazar. Çünkü bunun tüm gerçekliği kapsamadığını düşünmektedir. Öte yandan, her ne kadar neorealizmin kurucu babası Kenneth Waltz, neorealist kuramın en önemli ögesini uluslararası sistem olarak belirlemişse de, Alexander Wendt'e göre kuram esas itibarıyla bunu yapmayı başaramamaktadır. Neorealizmle ilgili çalışmalarda devletlerin şirketlere benzetilmesini hatırlatan Wendt, esasında bu yaklaşımın da uluslararası sistemin işleyişiyle ilgili bizleri yeterince aydınlatmadığını ifade etmektedir. Peki bu sorunlar nasıl aşılabilir?

Kitabın en önemli tavsiyelerinden biri "fikir"lerin ("idea") ve "bilgi"nin ("knowledge") de analize dahil edilmesidir. Böylelikle, kitabın temel argümanlarından biri olarak, uluslararası sistemin sadece materyal güçlerden değil, aynı zamanda sosyal faktörlerden de oluştuğu ifade edilmektedir. Hatta, uluslararası politikadaki materyal ve sosyal ögeler birbirleriyle kıyaslandığında sosyal faktörlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Uluslararası yapı, öncelikli olarak sosyal bir varlıktır, ancak daha sonra materyal faktörler için içine girmektedir. Bu durum, uluslararası sistemdeki materyal olguların anlamsız ya da değersiz olduğu şeklinde kesinlikle algılanmamalıdır. Wendt'in ortaya koyduğu anlayış, onlara da önem vermektedir, ancak önceliği mutlak olarak sosyal yapılara tanımaktadır. Çünkü ancak sosyal yapılar sayesinde materyal varlıklar anlamlandırılabilir. Buna somut örnek olarak ABD'nin askeri gücüne yönelik tutumlar verilmektedir. İki de ABD'yle aynı coğrafyada bulunan Kanada ve Küba'nın ABD'nin silahlı gücüne yönelik politikaları ve yaklaşımları farklıdır. Materyal faktör, yani ABD'nin askeri gücü her ikisi için de aynıdır, ancak ikisinin bunu algılayış şekli pek çok nedenden dolayı farklıdır. Bu farklılığın başlıca nedeni her iki ülkenin kimliklerinin birbirlerinden farklı olması ve buna paralel olarak ulusal çıkar tanımlarını farklı yapmış olmalarıdır. Düşüncenin gücüne başka bir örnek ise SSCB'nin 1980'lerde yaşadığı değişimle ilgilidir: Gorbaçov yönetimi Soğuk Savaş'ın ne olduğunu ve neden ortaya çıktığını, kendisinden önceki dönemlerden farklı olarak tanımlamıştır. Buna göre Sovyetler'in politikalarının da iki kutuplu dünyanın ortaya çıkmasına yol açtığı anlaşılmış ve eski politikalar yerine yenileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

SSCB liderlik kadrosunda başlayan bu farklı algılamalar, zaman içerisinde Soğuk Savaş sisteminin sonunu getirmiştir.

Bu arada, uluslararası sistemi oluşturan sosyal faktörler, aynı zamanda devletlerin kimliklerini ve çıkarlarını da etkilemektedir. Wendt bu yaklaşımının üstten alta doğru bir analiz olduğunu belirtmekte ve böylelikle önceliğin uluslararası yapıya ait olduğunu belirtmektedir. Uluslararası yapı, sadece devletlerin politika ve davranışlarını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda onların kimliklerinin oluşumuna da büyük oranda katkı yapmaktadır.

Wendt'in oluşturmaya çalıştığı inşacı kuramın önem verdiği diğer bir aktör ise devlettir. Pozitivist kuramların başta olduğu devlet kavramı, Wendt'in felsefesi için de temel oluşturmaktadır. Böylece yazarın ortaya koyduğu inşacı yaklaşım bir anlamda pozitivizm ile post-pozitivizmin bir sentezini ortaya koymaktadır. Wendt bir yanıla pozitivisttir, çünkü uluslararası ilişkiler incelemelerinde devletin vazgeçilmez bir yeri olduğuna inanmaktadır; diğer bir yanıla ise post-pozitivisttir, çünkü uluslararası yapıda materyalizmi aşan sosyal değerler, inançlar ve faktörlerden bahsetmektedir.

Wendt'e göre her ne kadar diğer aktörler zaman içerisinde eskiye oranla daha fazla önem kazanmaya başlamış olsalar da hâlâ devletin yeri farklıdır. "Üfösotesi aktörlerin önemi ne kadar artarsa artsın; devletin özerkliği, uluslararası rejimler veya ekonomik karşılıklı bağımlılık yüzünden ne kadar zarar görürse görsün, devletler – birkaç "başarısız devlet" dışında çoğunlukla başarılı olarak – kendilerini yeniden üretmeye çalışmaktadırlar" (s. 238).² Devletleri, uluslararası toplumun "halk"ı olarak tanımlayan yazara göre devletlerle insanlar arasında benzerlikler vardır, çünkü devletlerin de bireyler gibi istekleri, arzuları ve niyetleri vardır. Bunun yanı sıra, Wendt devletlerin beş temel özelliğinden bahsetmektedir: kurumsal-yasal düzen, meşru olarak örgütlü şiddet kullanma tekeline sahip olma, egemenlik, toplum ve sahip oldukları toprak parçası. Bu açıdan bakıldığında Wendt, pozitivist yaklaşımlarla ortak bir noktayı savunmaktadır. Realizm gibi pozitivist yaklaşımlar da uluslararası politikada devletlerin vazgeçilmez önemini vurgulamaktadır. Zaten Wendt'in kendisi de pozitivizmle bazı konularda fikir birliğine vardığını kabul etmektedir.

Bununla beraber Wendt'in oluşturmaya çalıştığı teorinin pozitivizmle taban tabana zıt noktaları da bulunmaktadır. Buna örnek olarak "anarşi" kavramı verilebilir. Pozitivizmin geleneksel yaklaşımlarından realizm ve neorealizme göre devletler uluslararası alanda anarşik bir

² Kitap incelemesi yazarının kendi çevirisidir.

ortamda hareket etmek zorundadır, çünkü dünya politikasında ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleyecek bir üst kurum ya da yapı yoktur. Zaten bu da ulusal politika ile uluslararası politika arasındaki temel farklardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusal politikada devletin yürüttüğü görevleri, küresel arenada yapacak kimse yoktur. Ne Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ne de süper güç ya da güçler tam olarak bu rolü yerine getirebilir. Savaşları, çatışmaları ya da krizleri durdurabilecek bir üst organın bulunmaması uluslararası ortamın anarşiye benzetilmesine yol açmıştır. Oysa Wendt'e göre mutlak anarşi diye birşeyin sözkonusu olması mümkün değildir.³ Devletler arası ilişkilerde anarşinin olup olmadığı ya da varsa ne tip bir anarşinin olduğu dönemden döneme değişebilmektedir.

Yazar bu bağlamda üç çeşit anarşi tanımlamakta ve bunları dönemsel olarak sınıflandırmaktadır: Hobbes'çu anarşi, Locke'çu anarşi ve Kant'çı anarşi. Hobbes'çu anarşi kavramı, Thomas Hobbes'un tanımladığı doğal ortama atıfta bulunmakta ve realistlerin üzerinde durduğu anarşi ortamıyla özdeşleşmektedir. Bu durumda ülkeler arasında adeta her an herşey olabilir, çünkü ülkeleri sınırlayacak kimlikler, normlar ya da daha genel olarak ifade etmek gerekirse sosyal olgular henüz oluşmamıştır. Ülkeler birbirlerini düşman olarak algılamaktadır. Tarihin önemli bir kısmı boyunca Hobbes'çu anarşinin egemen olduğunu kabul eden yazara göre, 1648 Vestfalya Antlaşması'yla birlikte dünya Locke'çu sisteme adım atmıştır. Bu sistemde ülkeler birbirlerini düşman değil, rakip olarak görmekte ve birbirlerinin egemenliklerini tanımaktadırlar. Ayrıca birbirlerinin yaşama hakkı olduğunu kabul etmekte ve birbirleri üzerinde mutlak bir hakimiyet ya da baskı kurmaktan kaçınmaktadırlar. Wendt'in yorumu, bu sistemin 20. yüzyılın sonlarına kadar hakim olduğudur. Kitabın kaleme alındığı 20. yüzyılın sonlarını, yani günümüz politikasını, ise Kant'çı sisteme doğru bir geçiş olarak tanımlamaktadır yazar. Kant'çı sistemin özelliği uluslararası sistemin aktörleri arasında ortak bir kimlik oluşmaya başlaması ve birbirlerini "dost" ya da ortak olarak tanımlamaya başlamalarıdır. Herkesin kazançlı çıkacağı bu sistemde herkesin birbiriyle ortak hareket etmesi beklenmelidir.

Peki uluslararası sistem ne yöne doğru evrilmektedir? Tamamen Locke'çu ya da Hobbes'çu sisteme geçiş olabilir mi? Uluslararası sistemin ille de her zaman iyiye doğru gitmek zorunda olmadığını belirtmektedir Wendt, ama bir yandan da artık Locke'çu sistemin iyice ku-

---

³ Wendt daha önceki makalelerinden birini bu konuya ayırmıştır: Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics".

rumsallaştığını ve en azından Hobbes'çu anarşik sisteme geri dönülmesinin pek de mümkün olmadığını vurgulamaktadır.

Yazar kitabıyla Uluslararası İlişkiler'e yönelik kavramsal yaklaşımları bir adım daha öne götürmekte ve uluslararası politikada sosyal faktörler ve olguların, materyal öğelerden daha önemli olduğu argümanını savunmaktadır. Bu yüzden Wendt'in çalışması teori çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Uluslararası İlişkiler disiplininde geleneksel kuramların sorgulanmasında ciddi bir rol oynamıştır. Ama aynı zamanda bir pozitivism ve post-pozitivism sentezi sağlayarak, farklı bir açılım yapmaktadır. Wendt, Uluslararası İlişkiler'de inşacı kuramın temellerini bu çalışmasıyla daha da sağlamlaştırmaktadır. Genel olarak Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teorik yaklaşımları incelemek isteyen ya da özel olarak inşacı kuramı araştırmak ya da çalışmalarında kullanmak isteyen herkes için Wendt'in kitabını incelemek bir elzendir.

Buna karşın kitabın aşamadığı bazı sorunlar vardır. Yazar her ne kadar kitabının baş kısımlarında James Caporaso'nun sözünü dinleyeceğini ve anlaşılır bir dil kullanmaya çalışacağını söylese de özellikle ilk bölümü oluşturan felsefeyle ilgili kısımda oldukça ağır ve anlaşılması ağır bir dil kullanmıştır. Bu durum kitabın ilk bölümünde temel varsayımların ve argümanların anlaşılmasında olumsuz bir etki yaratmaktadır. Öte yandan, bir yandan devleti temel aktör olarak kabul ettiğini söylerken, öte yandan tek tek devletlerin dış politikalarını değil, uluslararası politikayı incelediğini belirtmektedir. Bu da kendi içinde bir çelişkiye işaret ediyor gibidir. Hem bir yandan devletin önemi vurgulanmakta, ama öte yandan uluslararası yapı temel odak noktası olarak ele alınmaktadır. Her ne kadar devletle uluslararası sistem arasında "inşacı" (*constructive*) bir ilişki türü belirlenmiş olsa da yine de bu nokta tam aydınlığa kavuşmamıştır. Bu arada, realizme ve neorealizme yönelik geleceği önceden öngörememe eleştirisini inşacı kuramın nasıl aşacağı da eserde açıklığa kavuşturulmamıştır. Kitap gelecekle ilgili somut tahminler ya da tespitler yapmamaktadır. Dolayısıyla inşacı kuramın varsayımlarının ya da argümanlarının nasıl test edileceği belirsiz kalmaktadır. Böylece, pozitivist teorilere getirdiği bu eleştiri aynen inşacı kuramın kendisi için de geçerlidir. Kitapla ilgili yapılması gereken bir uyarı da çalışma boyunca kullanılan "idealizm" ve "idealistler" terimlerinin, iki dünya savaşı arası dönemde ortaya çıkan idealist kuramla karıştırılmaması gerektiğidir. Wendt'in bu kavramlarla vurgulamaya çalıştığı düşüncelerin ("idea") dünya politikasındaki önemidir. Halbuki ikinci grup idealist ya da ütopyacı bir uluslararası politika ortaya koymuştur.